

TÁNCZOS VILMOS

A LEGELSŐ LÉPÉS

Hallottam valamikor egy régi erdélyi szász közmondást, amelyik azóta is sokszor fordul meg a fejemben. Így hangzik: *A mi ábécénkben a B mindig az A után következik.*

A szólás igazsága – mint általában minden proverbiumé – vitathatatlan, de vajon nem túlságosan egyszerű-e ez az igazság?

Kétségkívül komoly oka van annak, ha egy rendszerető és munkás közösség proverbium rangjára emel, azaz mindenki számára kihangsúlyoz és örök időkre szólóan emlékezetbe vés egy látszólag pofonegyszerű dolgot, amelyet minden kisiskolás gyermek ismer, és amellyel mindenki egyet is ért.

Ha már a kis- vagy nagyiskolásoknál tartunk, évek tanári munkája során azt tapasztaltam, hogy a világ megismerése során nem is olyan könnyű követni ezt a kétségkívül igaz és fontos közmondást, mint ahogy azt elsőre hinnők. Ha ugyanis megfeledekezünk róla, és nem eszerint építjük fel a mondanókat, akkor abból előbb-utóbb óhatatlanul nagy zűrzavar következik. És bizony tévedni nagyon könnyű dolog. Előfordulhat például, hogy egy adott helyzetben nem is tudjuk meghatározni, hogy pontosan mi az A és mi a B, vagy hogy a B-t hisszük A-nak, és így aztán nem onnan indulunk el valahová, ahonnan a dolgok rendje szerint el kellene indulnunk. Ilyenkor egyszer csak azon kapjuk magunkat, hogy a világ bonyolulttá, érthetlenné, visszássá lett körülöttünk, és hogy már önmagunkat sem értjük, nemhogy egymást.

Így van ez nemcsak az oktatási gyakorlatban, hanem a tudományos kutatómunkában is, amelynek alapfogalmaival a kutatni akaró diákok a tanárnak meg kell ismertetnie. A fogalmak, módszerek helyes sorrendje nagyon fontos, egyik könyv kinyitja a másikat. De van még valami, ami mindezt megelőzi, ami nélkül nem is lehet az ilyen tevékenykedést elkezdeni. És ez a *megfelelő kutatói magatartás*, ami a tárgyhoz, a tudományos előzményekhez, az önmagunkhoz és a munkánk végcéljához való helyes viszonyt jelenti. Ez lenne tehát az A, ami után a B, a C és a többi betű következik. A továbbiakban a sok soron következő betű közül csak erről az egyről, a legeslegelsőről lesz szó, mégpedig a néprajzi kutatómunka kapcsán.

Az elmúlt tanévben az egyetem folyosóján odajött hozzám egy másodéves magyar szakos hallgató, és bejelentette, hogy mivel nagyon tetszett neki a

Magyar folklór című tantárgy, ezért a következő évben esedékes szakdolgozatát szülőfaluja, Csíkszentdomokos folklórjából, lehetőleg az ünnepi vallásos népszokásokból szeretné írni.¹

Behívtam a tanári szobába, és elkezdtünk beszélgetni. Mivel nem néprajz szakos volt, mindenképp az alaphelyzettel kellett tisztába jönnöm:

- Milyen néprajzi munkákat olvasott már a népszokások, a vallásos folklór témakörében?
- Még nem olvastam semmit.
- És Csíkszentdomokosról, a szülőfalujáról mi fordult már meg a kezében?
- Még semmi.
- Balázs Lajos valamelyik monográfiája?²
- Nem, nem.
- Székely László *Csíki áhítata*?³ Albert András, a legnevesebb székely mesemondó nemrég megjelent csíkszentdomokosi meséi?⁴
- Nem, nem, még semmi.
- Jó, nincsen semmi baj, akkor hát innen fogjuk kezdeni, aztán tovább majd meglátjuk.

És a hallgatót két-három népszokás-monográfia, valamint Balázs Lajos Csíkszentdomokosról szóló vaskos köteteinek címével elküldtem. Egy-két hét alatt nézze át ezeket, jöjjön vissza, ha megvan velük, és aztán majd eldöntjük, hogy mivel szeretne ő maga foglalkozni.

Jött is a kollégánő már néhány napon belül, de szemlátomást le volt törve, el volt szontyolodva.

- Jaj, tanár úr, itt ezekben Csíkszentdomokosról minden-minden meg van már írva, úgyhogy nekem már nincsen semmi kutatnivalóm.
- Bevallom, meghökkentem kicsit:
- Hohó, nem oda Buda, szó sem lehet róla! Olyan nem létezik, hogy mások már mindent elírtak maga előtt! Csíkszentdomokos hatalmas falu, az élet, a népi kultúra ott nagyon gazdag és napról napra változó. Biztosan találunk valami érdekes témát.

De a hallgatót nem lehetett erről már olyan könnyen meggyőzni, letaglózta a legszűkebb környezetéről szóló, valóban impozáns szakirodalom. Nem, nem és nem! Végül újabb meghökkentő kijelentést tett:

- Mivel Csíkszentdomokosról már minden meg van írva, arra gondoltam, hogy akkor nekem Csíkszentmiklós is jó lenne, merthogy az édesanyám szülőfaluja.
- Megvallom, ettől kicsit felhorgadtam belül, de kifelé nem mutattam.

1 A kolozsvári BBTE magyar nyelv és irodalom szakos hallgatóinak az 1990-es évek óta Keszeg Vilmosmal közösen tartjuk a *Magyar folklór* című kurzust. A tárgyból sikeresen vizsgázók jogot nyerne arra, hogy az alapképzés végén – amennyiben úgy döntenek – folklorisztikából készíthessék szakdolgozatukat.

2 Balázs Lajos következő monografikus munkáiról van szó: *Az én első tisztességes napom. Párválasztás és lakodalom Csíkszentdomokoson*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1994; *Menj ki én lelkem a testből. Elmúlás és temetés Csíkszentdomokoson*. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 1995; *Szeretet fogott el a gyermek iránt. A születés szokásvilága Csíkszentdomokoson*. Csíkszereda, 1999 (2. kiad.: Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2014); *A vágy rítusai – rítusstratégiák. A születés, házasság, halál szokásvilágának lelki hátteréről*. Scientia Kiadó, Kolozsvár, 2006; *Rituális szimbólumok a székely-magyar kultúra világából*. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2012.

3 Székely László: *Csíki áhítat*. Szent István Társulat, Budapest, 1997.

4 Belatini Braun Olga: *Estefia, Éjfélfia, Hajnalfia. Csíkszentdomokosi népmesék*. Balassi Kiadó, Budapest, 2013.

- És mi újra, mi másra számít ott abban a másik felcsíki faluban? Mi lenne az, ami Csíkszentdomokoson nincsen, és amivel ezért Csíkszentmiklóson kell foglalkoznia?
- Hát ott is vannak szép népszokások...
- Miféle szép népszokások? Mire gondol konkrétan?
- Hát szép népszokások. Úgy, mint nálunk Szentdomokoson. Lakodalmok, temetés, szüreti bál, húsvétkor locsolás...

Ez kétségkívül igaz lehetett. De ha „úgy, mint nálunk Szentdomokoson”, akkor miért kell Szentmiklósig elmenni? Vagyis ezen a ponton már megint nem értettük egymást. Ő nyilván úgy vélekedett, hogy minden falunak más a folklórja, más a kultúrája, és akkor mindegyik faluról lehet más-más szakdolgozatot, tanulmányt, könyvet írni. Csakhogy ezt én fölöslegesnek tartottam, mert nem láttam a mélyreható kulturális különbségeket a felcsíki falvak között, és így inkább olyan élő népi jelenségekben gondolkodtam, amelyeket se itt, se ott, se máshol nem kutattak, és amelyek ott helyben Csíkszentdomokoson is jól megfigyelhetők.

Mivel a hallgató végül semmi olyasmit nem tudott mondani, amiért neki a negyedik-ötödik faluba kellene otthorról elmennie, így aztán a javaslatát nem fogadtam el. Továbbra is szülőfaluja kultúrájának, társadalmának élő jelenségeiről kérdezgettem, más témákat javasoltam, de ő minden szavamat kételkedve fogadta, és a lehetséges feladatokat rendre neheznek vagy éppen tudományos kutatásra méltatlan hétköznapi dolgoknak ítélte, úgyhogy sehogy sem jutottunk egyről kettőre.

Már-már úgy tűnt, fel kell adnom. De végül egy helyes kérdést tettem fel neki:

- Mivel nem én, hanem maga él ott, akkor kérem, mondjon valami olyasvalamit, ami mostanában a szülőfaluját úgy istenigazából foglalkoztatja.
- Hát a *Szerelempatak*!⁵ Az Csíkszentdomokosról szól... - Ezt kacagva, huncutul mondta, azért, mert azt hitte, hogy a feltett komoly kérdéshez méltatlan, nevetséges és oda nem tartozó dolgot válaszolt.
- Igen? És miért foglalkoztat az a film mindenkit a faluban?
- Hát már volt a tévében is! És vetítették Budapesten az Uránia Moziban. Otthon a faluban adják-veszik, másolják a DVD-eket. Egy ideig le lehetett tölteni a YouTube-ról is, de most már, úgy hallom, nem lehet.
- Na jó, hát ha valóban így áll a dolog, és ha mostanság mindenki erről beszél a faluban, akkor most menjen szépen haza, és beszéljen erről maga is az emberekkel. Fiatalokkal és öregekkel. Filmszereplőkkel és nem filmszereplőkkel. Akár a családjában, a barátaival is megbeszélheti, mert ebben a témában ők is mind-mind hiteles adatközlők. Lássuk tehát végre, hogy mi a helyzet a *Szerelempatak*kal otthon Csíkszentdomokoson. És ebből lesz majd egy jó kis szakdolgozat is! A téma nagyon jó, és ráadásul kitűnő, könnyen hozzáférhető magyar szakirodalma is van ennek a kérdésnek.

Korábban már én is láttam ezt a filmet, volt is, ami tetszett benne, de mindenféle kérdőjelek is ágaskodtak bennem, úgyhogy mindezekre valóban vártam volna valakitől a hiteles válaszokat. Tudtam azt is, hogy a film a fiatalok körében nagyon népszerű. Az egyik órámom meg is kérdeztem egyszer a diákokat, hogy hányan látták a *Szerelempatak*ot. A tanteremben jelen lévő mintegy hatvan magyar nyelv és irodalom szakos hallgató közül vagy negyvenen felemelték a kezüket.

Ilyen előzmények után kötelességemnek éreztem elmagyarázni a népi kultúra iránt érdeklődő, szakdolgozatot tervező magyar szakos hallgatónak, hogy néprajzi-antropológiai szempontból miért lehet érdekes a *Szerelempatak* csíkszentdomokosi fogadtatása, hogy mennyi mindenről árulkodhatik a film nyilvános vetítése révén kialakult forró helyzet,

5 *Szerelempatak*. Magyar dokumentumfilm. Rendező: Sós Ágnes. 2013, 70 perc. - A film 2014-ben a legjobb dokumentumfilm díját, illetve az Espansioni Egyet díját kapta a 25. Trieszti Filmfesztiválon.

amellyel ő most Csíkszentdomokoson mint saját kultúráját vizsgáló kutató kiváltságosként foglalkozhat.

Valahogy ilyenformán magyarázokdtam:

1. A téma: a nemiség és a nemi erkölcs

Az első kérdés az lehet, hogy vajon úgy beszélnek-e a faluban az öregek a nemi életről, ahogyan azt a film megmutatta? Fogalmazzuk meg tehát a kutatás egyik hipotézisét! Joggal feltételezhetjük, hogy a szexualitásról sokat beszélnek a paraszti társadalomban, a világ valójában e körül forog, éppen úgy, ahogyan a filmben látjuk. Az öregek különösen bátran tudnak erről a témáról szólni, sőt kifejezetten szeretnek is erről beszélni. Tehát a falu világában a nemi élet egyáltalán nem tabu, és így voltaképpen a film sem mond semmi „forradalmian” újat. Még az sem újdonság, hogy az öregeket is foglalkoztatja a szexualitás. De vajon ki képzei komolyan az ellenkezőjét? Nyilván csak olyasvalaki, aki semmit nem tud valójában a paraszti világról, illetve mást képzel róla, mint ami a valóságban van. Szóval abban, hogy erről a témáról film készül, még önmagában nincsen semmi rendkívüli. Vagyis a film hatásának, népszerűségének titka valami másban lehet. Menjünk tovább tehát.

2. A befogadás és a medialitás kérdései

Ha a nemi életről való beszéd a falu világában adott helyzetekben megszokott, akkor vajon mi a szokatlan abban, ha a szereplők vagy általában a falu lakói a filmen is látják ugyanezt? Erről kétségkívül meg kell kérdezni az embereket, enélkül erről valóban semmit nem mondhatunk.

De legalább ennyire izgalmas a tágabb környezet viszonyulása, a mai fiatalok intenzív érdeklődése is. Miért érdekes a mai modern városlakók számára az, hogy az öregek így, ilyen kendőzetlen nyíltsággal beszélnek a nemiségről egy felcsíki faluban? Miért meghökkenő Budapesten vagy a kolozsvári egyetemisták körében az, ami Csíkszentdomokoson a hétköznapokban természetes? Vajon miről árulkodnak az filmről szóló internetes kommentek? Ha elvégezzük ezek tartalomelemzését, bizonyára sokat tudunk majd meg az erdélyi és magyarországi magyar „közkultúra” mai állapotáról.

Tehát itt van az újabb hipotézisünk: nem az a „nagy dobás”, hogy valaki őszinte filmet készít a nemiségről való beszédéről, hanem azért bátor és újszerű ez a film, mert a modernnek mondott mai világunkban azt képzeljük, hogy a szexualitás „kényes témájáról” nincs társadalmi beszéd a paraszti társadalomban, hogy egy ilyen „hagyományörző” katolikus faluban nagy lehet a vallásos prűdéria ebben a kérdésben, és így tovább. Ha pedig ezt az általános tévhitet egy film eloszlatja, akkor erre mindenki felkapja a fejét, és nagy eséllyel elutasítja magát az alkotást. Szóval alapos a gyanú, hogy a mi „modern” világunk fiataljai körében sokkal több és erősebb tabuja van a szexualitásnak, mint az erősen hagyományörzőnek és erősen katolikusnak mondott Csíkszentdomokos öregjei között. Ez ugye, tudományos hipotézisnek elég meglepő, éppen ezért kellene utánanézni.

És még mindig a befogadásról szólva: bizonyára nem mellékes a medialitás kérdése sem. Tudvalevő, hogy a falu társadalmának bizonyos beszédhelyzeteiben hagyományosan „helyén van” ez a téma, erről szól Balázs Lajos másik hatalmas csíkszentdomokosi monografiikus munkája is.⁶ És amint ezt épp ez a monográfia bizonyítja, a téma az írás médiumát is „elbírja”, hiszen a sok száz oldalas kötet megjelenése egyáltalán nem borzolta fel a falu társadalmát. De most nem oralitásról, nem írásbeliségről, hanem egészen új, nagy erejű médiumról, nevezetesen képi elektronikus médiumban való forgalmazásról van szó. A *Szerelempatakot* bizonyára tízezrek látták a tévében, a YouTube-on, a számítógépek képernyőin. És vajon mit szól hozzá most az a csíkszentdomokosi falusi társadalom, amelyik a nemiségről

6 Balázs Lajos: *Amikor az ember nincs es ezen a világon. Paraszti nemi kultúra és nemi erkölcs Csíkszentdomokoson*. Pallas-Akadémia, Csíkszereda, 2010.

a szóbeliség hagyományos körülményei között a legtermészetesebben beszél, és amelyek az erről szóló vastos könyvről egyáltalán nem vesz tudomást?

3. A műfajiság és a filmszerkezet

Félreértés ne essék: a műfajiságra és a film megszerkesztésére vonatkozó, látszólag csak esztétikai természetű kérdések sem csupán magáról az alkotásról szólnak, hanem egyszerűen arról is, hogy mi a filmben bemutatott téma helye az illető társadalomban. Nézzük meg tehát ezt a kérdéskört is.

Vajon valós dokumentumfilm-e a *Szerelempatak* vagy pedig művészfilm, esetleg játékfilm? Mi utal benne az egyik, és mi utal benne a másik műfajra? Melyek benne a játékfilmszerű jelenetek? Miért kerültek ezek oda, és mit jelentenek a film egészében?

Melyek azok a jelenetek, amelyeket máshol forgattak? Melyek az idegen tájak, melyek az „idegenül” (értsd: nem székelyül) beszélő szereplők? Vajon miért kerültek be ezek egy felcsiki „dokumentumfilmbe”? Ha művészileg vagy játékfilmes vonatkozásban ez megengedhető, akkor vajon megengedhető-e néprajzi, illetve dokumentumfilmes szempontból?

Milyen szerelmi szimbólumok, milyen archetípusok vannak a filmben? Vajon tudatos-e ezek használta a film szereplői, illetve rendező részéről? Vajon a szereplő, a rendező és a néző egyformán érti-e ezeket a jelképeket?

Honnan hová tart a film szerkezete? Van-e valami fő rendezőelv, amely összefogja az alkotást, vagy a képek, a jelenetek csak véletlenszerűen követik egymást? A film irányvonalát kereső néző mindvégig várja a csattanót, valamiféle erősebb jelenetet feltételez a legvégére, és lám, be is jön a tavaszi juhméréskor szokásos „hengerikázás” utánzása. (Vajon hogyan, milyen körülmények között készült el ez a felvétel?)

4. Etikai kérdések

Mennyi ideig tartott a forgatás? Vajon hogyan történt a filmezés? Mit tudtak a szereplők a forgatás végső céljáról? Mi volt a szerepe a film és forgatás szakértőjének, Balázs Lajosnak a szereplők kiválasztásában, a feltétlenül szükséges bizalmi viszony, nyíltság és spontaneitás kialakításában? Ez a kérdés nagyon fontos, mert ő néprajzkutatóként tudvalevőleg sok évtizede otthon van nemcsak a faluban, hanem sok ott élő ember szívében-lelkében is, a budapesti filmesek pedig ebben a világban idegenek. Hogyan sikerült mégis a kamerával szembeni eredendő bizalmatlanságot, sőt félelmet ilyen tökéletesen feloldaniuk? A hosszú forgatási idő segítette-e ebben, vagy lehetett szerepe a személyes kapcsolatoknak is?

Végül is: hogyan fogadják most a filmet a faluban? Hipotézisként talán feltehető, hogy vannak, akik örülnek, hogy most újra és újra látják magukat a képernyőkön, de joggal feltételezhetjük azt is, hogy nem mindenki vállalja azt az intim dolgot, amit egy adott pillanatban elmondott a kamerának. (Mit szól most például az a szomszédasszony, akiről a film egyik szereplője azt állította, hogy rendszerint mocskos kézzel szokott dagasztani?) Vajon ilyenkor mindig a Filmművészet mint Hetedik Művészet a lényeg, vagy a kamerás emberekhez lehet egy két szava az Antropológusok Etikai Kódexének⁷ is? (Megvallom, kedves kolléganő, utóbbit – formális és ezért jobbára üres mivolta miatt – magam sem tartom túl sokra, de egy belső, egyáltalán nem formális kutatói etika ettől függetlenül is létezik.)

Bevallom, örültem ennek a nehezen megtalált, lehetséges szakdolgozat-témának. Érdekesnek, izgalmasnak, és épp neki valónak találtam. Igen ám, de maga a hallgató szemlátomást most sem volt lelkes. Azt hiszem, mindenekelőtt nehéznek, szokatlannak tűnt neki mindez, és továbbra is jobban szeretett volna egy szép lakodalom vagy szüreti bál leírásával foglalkozni

7 Az Amerikai Antropológiai Társaság Etikai Kódexét 1998-ban fogadták el. Magyarul lásd: http://antropologia.tatk.elte.hu/?Etikai_K%F3dexek:Az_AAA_Etikai_K%F3dex. (Utolsó meglátogatás: 2016.11.21.)

és mindezt egy látványos PowerPoint-bemutató kíséretében a szakdolgozat-védésen székely szőttesben előadni. Kénytelen-kelletlen most mégis megígérte nekem, hogy utána néz Csík-szentdomokoson a *Szerlempatak* fogadtatásának, és rövidesen beszámol mindenről.

Kétségkívül becsületes, szavatartó leány volt, mert alig telt el egy-két hét, már jött is rövidesen, és az álláspontja, illetve az azt megindokló érvelése számomra megint igen érdekesnek, tanulságosnak bizonyult:

- Tanár úr, a helyzet az, hogy erről a témáról szó sem lehet!
- Éspedig miért nem?
- Hát az egész falu, vagy legalábbis a falu egy része, úgy fel van háborodva, de úgy, hogy aztán erősen!
- És mitől vannak ennyire felháborodva? Valami nem volt igaz a filmben?
- De igaz volt minden, csak hát azért mégis...
- Hogyhogy „azért mégis”?
- Hát ugye, eddig Szentdomokos egy rendes falu volt, most pedig ott van az a sok szex a tévében, a moziban, adják-veszik a faluban a DVD-ket.
- És mi a baj ezzel a sok szexszel? Olyan nincsen Csík-szentdomokoson? Balázs Lajos erről is írt egy nyolcszáz oldalas könyvet. Maga is látta itt már a múltkor azt a könyvet.
- Hát éppen ez az! Azt mondják, akik benne voltak a filmben, hogy ők azt gondolták, hogy ebből is csak könyv lesz, azért mentek bele, és lám, mi lett most belőle! Fel van háborodva mindenki, úgy-hogy én ezzel a témával egyáltalán nem akarok foglalkozni!

És akármit is mondtam, akármilyen oldalról érveltem is tovább, akármilyen vizsgálati szempontot vetettem is fel, akármilyen izgalmas könyvészeti tételeket ajánlottam, nem tudtam őt erről az álláspontjáról kimozdítani. Azzal az egyetemi érvrendszerrel szemben, amely csak nekem tűnt lehangoló és megfellebbezhetetlennek, végül ultima ratióként egy rendszeren kívüli érvet vett elő:

- Édesapám is megmondta, hogy ne hogy ezzel merjek otthon a faluban foglalkozni, mert mind a két lábamat eltöri!

Hát ez már nekem volt sok, ettől az újabb meghökkentő kijelentéstől, nálam szakadt el a cérna:

- Nézze, én már idestova harminckét éve tanítok, de eddig a tanteremben még senki nem mondta meg nekem, hogy a diákjaim mivel foglalkozzanak vagy mivel ne foglalkozzanak. Bocsásson meg, de ha most mások diktálnak, én nem vállalhatom el a maga szakdolgozatának irányítását.

Így végül a témaválasztás ügye teljes kudarccal végződött.

És mindennek vége lett... A hallgató kissé durcásan, igazának tudatában elment. A folyosón még utána néztem, mosolyogtam a makacsságán, ami bevallom: alapjában véve valahol tetszett is nekem. Azért, mert az ő értékrendje is működő értékrend volt, egy másik, de azért általam elég jól ismert világ értékrendje, amellyel lám, képtelen voltam kompromisszumot kialakítani. Mert alkurul részemről természetesen szó sem lehetett. Nekem mint tanárnak a tudományosság ethoszát kellett képviselnem.

Nem láttam a hallgatót azóta sem, és bizonyára nem is fogom újra látni. De elgondolkodni a történeten, a kudarcon mégis érdemes.

Mi történt tehát? Elment, és ezzel mindenekelőtt én, a tanár vallottam kudarcot, mert nem jutottam el vele odáig, hogy megtegye a tudományos kutatás legelső lépését. Utána a többi, maga a terepmunka és a módszertan kidolgozása, a fogalmak elsajátítása már köny-

nyebb lett volna. De hogy eljussunk odáig, addig ezt a legelső lépést feltétlenül meg kellett volna lépni. Hogy is van az a szász közmondás? *A mi ábécénkben a B mindig az A után következik.* Ha nem jutottunk túl az A-n, akkor most nincs több betű, nincsen tudományos kutatás, nincsen szakdolgozat, és persze nincsenek válaszok sem az engem és még sokakat foglalkoztató, *Szerelempatakkal* kapcsolatos kérdésekre.

De valami eredmény, valami egészen kis vigasz talán mégis csak maradt: tanárként megértettem valamit, amit már korábban is tudtam ugyan, de ami eszerint mégsem volt eddig elég tudatos számomra. Azt, hogy egy tudományos kutatást nem a módszertani fogalmakkal, nem a könyvészzettel, nem a terepmunkával, hanem a *megfelelő kutatói magatartás kialakításával kell elkezdeni.* Ez az az A, amelytől a B felé tovább lehet majd lépni.

Mert ha nincs meg az első lépés, akkor később minden zavarossá, formálissá, reménytelenné és fölöslegessé válik.

Ennek a kellőképpen didaktikus történetnek a végén foglaljuk tehát össze didaktikus módon a legelső lépés, a helyes kutatói magatartás lényegét:

- Érdekel egy jelenség, meg szeretnék érteni valamit, ezért megfigyelem a jelenséget, részt veszek benne, adatokat gyűjtök a megértéshez.
- Tanulok másoktól, akik hasonló dologgal foglalkoztak, vagyis elolvasom a téma szakirodalmát.
- Mások számára is meg szeretném magyarázni, és archiválni szeretném azt, amit megértettem, ezért értelmezem a tapasztaltakat, dolgozatot írok, fényképet, filmet készítek és így tovább.
- És mindeközben tárgy- és tényszerűen viszonyulok ahhoz, amit vizsgálok, azaz nem lekesedem elfogultan érte, és nem is félek elfogultan tőle. Ha olyan témával foglalkozom, amelyről azt gondolom (vagy a többség azt gondolja), hogy „szép”, „vallásos”, „erkölcsös”, „közösségi” és így tovább, akkor tudom, hogy ettől még én magam nem válok széppé, vallásossá, erkölcsössé, közösségi lényvé csupán azért, mert ezzel a „szép” témával foglalkozom. Amint tudom azt is, hogy nem válok „csúnyává” és „szennyezetté” sem, ha a népi kultúra valamely nem szép jelenségével foglalkozom. Mert bizony a népi kultúrában a sok szép, lelkesítő jelenség mellett van sok nem szép, lehangoló és szomorú dolog is, éppen úgy, amint általában az életben szokott lenni.

Sajnos ezúttal nem tudtam megszabadítani ezt a hallgatómat attól a tévképzetétől, hogy ha ő egy sokaknak nem tetsző, azaz társadalmilag „szennyezett” jelenséggel kezd el foglalkozni, akkor ettől ő maga lesz sokak számára nemtetszővé, azaz társadalmilag „szennyezetté”.

Hátha a következő hallgatóval majd sikerül. Vagy az utána következővel...

De amikor a nyilvánvalóan elveszített pedagógiai csata után efféle reményekkel nyugtatgattam volna magam, amelyekre egyébként az égvilágon semmi nem jogosított fel, egyszer csak belém vágott a kegyetlen kérdés: hátha nincs is igazam, amikor mindezt így gondolom? Hátha azoknak van igazuk, akik úgy tudják, hogy a szép dolgokkal foglalkozó személy maga is széppé, a csúnya dolgokkal foglalkozó pedig maga is csúnyává lesz? Elvégre az is sokszor elő szokott fordulni, hogy egy létező bajért nem a baj előidézőjét, hanem azt okolják, aki a bajt megnevezi. Vagy megfordítva: „Milyen szép a hegyeken annak a lába, aki jó hírt hoz; aki békét hirdet, örömhírt hoz, és kikiáltja a szabadulást!” – mondja nagyon igaz módon Izajás⁸. Hát akkor vajon van-e olyan kötőznivaló diák vagy felnőtt kutató, aki a könnyebb és elismeréssel kecsegtető széles út helyett a nehezebb és megbélyegzést eredmé-

8 Izajás jövendölése, 52.7.

nyező keskeny utat választja? A pódiumokon learatott dicsőség helyett azt, hogy a nehezen megtalált igazságért végül a sajátjai törjék el mind a két lábát?

De ha valóban így állnak a dolgok, akkor mi tanárként újra és újra jégre visszük a hallgatóinkat, nap mint nap rosszat teszünk velük, amikor olyan kutatói magatartást, olyan ethoszt követelünk tőlük, amelynek felvállalása előnytelen helyzetbe hozza, sőt talán valós veszélybe sodorja őket. Elvégre nekik kell a terepen kutatniuk, és nekik kell az egyetem padjain kívül is „az életben” helyt állniuk.

Ha mindez így van és nem másként, akkor nekünk, a makacs és emiatt korszerűtlen tanároknak mentségünk csak egyetlenegy dolog lehet: az, ha *valóban* azt gondoljuk, hogy az ember igazi kutatóvá csak úgy lehet, ha soha nem az igazság fogadtatására, hanem mindig csak magára az igazságra néz.

PASUL CEL DINTĂI

Mă simt onorat de faptul că de douăzeci și cinci de ani, începând cu anul 1992, am ocazia de a preda împreună cu profesorul universitar Vilmos Keszeg în cadrul Departamentului de Etnografie și Antropologie Maghiară al UBB. Îi datorez mulțumiri pentru că de-a lungul anilor întotdeauna a găsit timp, pe lângă discutarea problemelor științifice, profesionale, de a împărtăși cu noi, colegii de breaslă, experiențele sale didactice și pedagogice acumulate în cariera sa de profesor. În această lucrare cu caracter retrospectiv este vorba despre una dintre cele mai importante chestiuni ale procesului de formare a studenților în cercetători științifici, și anume dificultatea formării atitudinii adecvate de cercetător: pe ce cale, prin ce argumente putem convinge studenții de astăzi să considere primordial întotdeauna urmarea metodei științifice alese, implicit descoperirea unor adevăruri științifice, respectând cerințele etice de bază ale cercetării.

THE VERY FIRST STEP

It is an honour and a gift of life for me the chance to teach together with Professor Vilmos Keszeg at the Department of Hungarian Ethnography and Anthropology of Babeș-Bolyai University for the last twenty five years, since 1992. I am very thankful to him because during the years he had time, besides the debate of scientific issues, to share with us, his colleagues, the didactical, pedagogical experiences of his teaching career. In this retrospective writing the author deals with one of the most important issues of the formation of scientific researchers from former students, namely the difficulties of shaping the adequate researcher attitude: what ways, what arguments can persuade the students to stick to their primordial task of following the chosen scientific method, thus reveal some kind of scientific truth, respecting also the basic ethical norms of research.